

Milyen a vidéki élet?

A vidéki értelmiségnek több mint fele falusi házban él, távol az urbanizáció kötöttebb életmódjától. A kisváros is csak félig város, egyik fele még mindig a kerekes kút, a veteményeskert természethez közelebb álló valóságával nyugtatja az idegeket. A vidéki élet kiegyensúlyozott, kevés a változatosság, a hagyományok vonzása fogva tartja a szokásokat. Mindenki ismer mindenkit. Nem lehet elrejtteni a titkokat. A nagyvároshoz szokott fiatalok közül sokan elvágódnak, nehezen szokják meg a puritánabb életvitelt. A pletyka gyorsan szárnyra kapja az ártatlant is: elég egy félreérthető mozdulat vagy szó, és máris közszájon forog.

Az átlag nap életritmusának vizsgálatakor száz vidéki értelmiséginél végeztem felmérést. Ilyen az „átlag nap“:

ORVOS	TANÁR	AGRÁRMÉRNÖK
8—15: munka	8—14: tanítás (megszakításokkal)	7—10: megbeszélés, munkaellenőrzés
15—17: ebéd, pihenés	14—15: ebéd	10—13: irodai munka, kimutatás, jelentés, megrendelések
17—19: vizit	15—17: pihenés, újságolvasás, házimunka	13—15: ebéd, újságolvasás, házimunka
19—20: vacsora	17—19: órára készülés	15—17: terepjárás, a másnapi munka beállítása
20—23: olvasás, barátok, szórakozás	19—20: vacsora	17—19: gyűlés, jelentések összeállítása, megbeszélés
	20—23: tévé, barátok, olvasás	

Milyen következtetést vonhatunk le? A munka természete szabja meg az időbeosztást. Ebben nem különbözik a nagyvárostól. Az eltérés abban mutatkozik, hogy a vidéki élet kevesebb kikapcsolódási lehetőséget biztosít. Hiányzik a színház, kávéház, az ember mindig ugyanazokkal találkozik. Úgy mondhatnók, hogy a változatosság hiánya vasmarokkal köti a képernyőhöz, újsághoz, megszokott barátaihoz, vendéglőhöz. Az egyhangú életritmus könnyen megmerevíti a lelket. Lerakja a konformizálódás alapjait. A mindennapi életritmus vegetáló létforma kialakulásához vezethet, nem megy túl az egyéni és társadalmi hasznosság prakticista szintjén. A beidegzett életforma statikus életszemléletet alakít ki: az elme a dolgok mögötti rejtélyekkel nem foglalkozik.

A vidéki értelmiségiekben erős az alkalmazkodási képesség. Ezt elősegíti az is, hogy kisebb a választási lehetőségük a munkahelyet illetően, mert csak egy speciális munkaterületen belül helyezkedhetnek el.

A művelt lelkek azonban vidéken is kiválnak az átlagból: állandó lázban, izgalomban élnek. Belső kényszer ösztönzi őket, hogy megváltoztassák a körülöttük levő világot, emberibbé, elfogadhatóbbá tegyék. Ahol e réteg ötleteit, elképzeléseit felhasználják, szép megvalósításokkal korszerűsíthetik, csiszolhatják a vidéki életet. Ők a mozgatók, akiket nem fegyverez le az egyhangúság. A nép is őket tiszteli. Szavuk közvéleményformáló.

Vidéken erősek az embereket egymáshoz fűző primér kötelékek. Borozó társaság, keresztelésre, névnapra összeverődött barátok, flekkent süto kirándulók, kávé mellett tereferelő asszonyok, vitatkozó csoportok — a vidék jellegzetes képei. Ritka az odújába visszahúzódó különc. A baráti csoportok érdekes összetételűek. Foglalkozás szerint a következő képet kapjuk:

BARÁTKOZIK

FOGLALKOZÁS	elsősorban	másodsorban	harmadsorban
orvos	orvossal	mérnökkel színésszel újságíróval hivatalnokkal	pedagógussal munkással
pedagógus	pedagógussal	hivatalnokkal agrármérnökkel (falun)	orvossal munkással paraszttal
agrármérnök	pedagógussal hivatalnokkal	paraszttal	orvossal

A legnépesebb rétegek — orvosok, pedagógusok — kapcsolata alkalmoszerű, nincs benső közeledés közöttük. A határt csak az intelligencia mossa el. A műveltségben, életszemléletben egymáshoz közel állók a szabad időt szívesen töltik közösen. A pedagógusok előítélete, irigykedése az orvosok nagyobb jövedelmére gyakran választófal a tantestületi tagok és az anyagi helyzetükre érzékeny orvosok között. Az sem tagadható, hogy a tanárok és agrármérnökök között jóval több az önművelésben lemaradt személy, akik szakmájuk ismeretén kívül egyébbel nem büszkélkedhetnek. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy a műveltebb orvosok tartózkodnak barátságot kötni olyanokkal, akik két lépéssel utánuk kullognak. Az orvosok műveltsége gazdagabb, hajlékonyabb, fogékonyabb az új irodalom és művészet befogadására. Értéktételükben szigorúbbak és kevésbé konformisták. Ezek a különbségek a legszembetűnőbben falun jelentkeznek. Jellemző, hogy eladásra állatot hízaló kórorvost nem ismernek, de böllérkedő tanítót és mérnököt többet is. Ezért „választja el patak“ (egy orvos szavai) nemegyszer a pedagógust és az orvost.

A baráti csoportok a közös időtöltés és véleménycsere végett alakulnak. Hamar kiközösítik azt, aki nem fogadja el a közös értékrendszert. Szerencsére olyan kör is van, ahol a közös művelődés és vita tartja össze a tagokat.

A vidéki élet kevés változékonyságot ígérő, merev életvitele belenyugvást sugall, amit az évek, évtizedek megerősítenek. Az értelmiségiek elvágyódása és elfojtott elégedetlensége a gyermekeik jövőjéről szőtt elképzelésekben mutatkozik meg. Mit akarnak faragni gyermekeikből? Többet, mint maguk. Jól jövedelmező, értelmiségi foglalkozást, valahol városban. A művészi pályától általában idegenkednek. Az orvosok nagy része orvosi vagy műszaki egyetemen taníttatja gyermekeit. A pedagógusoknak mindegy, hogy hol, csak tanuljon. Tömény sznobizmus nyilvánul meg a magánórák, nyelvtanórák, zongoraórák nagy számában. Egyesek azt hiszik, hogy ezzel növelik gyermekeik értelmi kapacitását. Így csúszik a tehetség figyelembevétele a

sznob elképzelések mögé, helyet adva olyan vágyálmoknak is, amelyek kínossá teszik a gyermekéveket. E tekintetben azok sem különbek, akiknek nevelés a kenyerük.

A lelki egészség romlása nem gyakori. A Durkheim leírta törvénytelenység a legritkább esetben fordul elő. Mégis vannak furcsa eltérések. Különösen a fiatalok között, akik közül egyesek nem képesek beilleszkedni a vidéki életformába. Ezek az életpályák nem mentesek a kínos feszültségektől. Szomorú példa: egy tanárnő esete. Falura került, a legközelebbi várostól nyolcvan kilométerre, egyszerű, összkomfort nélküli körülmények között élt, kéthavonta egyszer mehetett be a városba. A falun élő egyetlen értelmiségi nőtársával sokat töprengtek életük folyásán. Az évek az idő múlására figyelmeztették. A férjhezmenetel igénye parázsként égette idegeiket. Később a városba jártak — férjre vadászni. A tanárnő kétszeri csalódás után szívesen osztogatta kegyeit, s végül megudorodva könnyű életétől, vallási szek-tában keresett menedéket...

Státus, karrier, mobilitás, nemzedéki ellentét

A státus a kivított siker, az egyén elért helye a társadalmi hierarchiában. A vidéki értelmiségieknek helyüket, beosztásukat diplomájuk alapján osztják ki. A felfelé haladást adminisztratív, ellenőrző szervekbe való kinevezéssel érhetik el. Mivel ez anyagilag még nem jelent előrelépést, mi több, a szabad időt is megnyírbálja, ilyesmire csak azok törekednek, akik földrajzi helyváltoztatást akarnak elérni. Nem a státus vonzza őket, hanem a megyeszékhely, a faluról való elkerülés lehetősége. Csábít a köztienebb élet is, ahol a felelős munka általánosabb. A tanfelügyelő „tantárgyából” nem vizsgálják a tanulókat, az egészségügyi felügyelő nem kezel cukorbetegket...

A státus-jelképek közül a tartós fogyasztási cikkek a legfontosabbak. Közülük is a lakás és az autó. Kisebb mértékben a ruházat. A siker tulajdonképpen a megszerzett anyagi javakban konkretizálódik, nem is a ranglétrán való emelkedésben. A közvélemény előtt „a siker embere” nagyobb elismerésben részesül, mint a tehetséges vagy a szakmáját kiválóan ismerő. És még egy lényeges vonatkozása a státusnak: nyújtson biztonságos életet. Aki ezt elérte, meggondolja, mit csinál, nem vállalja bármiféle „kiállás” esélyeit.

Ezért a státus-törekvés egyszerű formákban jelentkezik: ki az ügyesebb és takarékosabb. A törtétek feltűnően gyorsan tollasodnak. Néhány év, és máris a nappaliban fogadnak, s gépkocsijukon visznek a barátjukhoz. Úgyesen forgatják szerencséjük kerekét. Mindez nem volna visszataszító, ha véleményük és bátorságuk nem konformizálna. Kérdezz tőlük valamit, közhellyel válaszolnak; hallgasd meg hozzászólásukat, felfedezed, hogy a gyűlést vezető fejbőlintásának ritmusában beszélnek. Ez is egyik útja a feljebbjutásnak. Ezért fordulhat elő, hogy esetleg nem a legképzettebbek végzik az irányítást, hanem azok, akiknek személyi helyzetén javít a felső beosztás elvállalása.

Tudományos karrier tíz évenként egy-két esetben ha előfordul. Faluról aligha hívnak meg valakit tanársegédnek vagy tudományos kutatónak. Nem a képességek hiányáért, hanem azért, mert a távolba szakadtak a véges emlékezet elfelejti, és néhány év múlva már késő, mert a modern tudományos kutatás megköveteli az állandó kapcsolatot az információs forrásokkal és a folyamatos tudományos munkát.

Tanárok, orvosok és mérnökök szívesen választják az ingázást a kisvárosok körül elterülő falvakba. Ez még a mezőgazdasági mérnökök között is népszerű. Kovászna megyében 70 mezőgazdasági mérnök közül 21 ingázó. Jellemző adat az is, hogy a Sepsiszentgyörgytől alig nyolc kilométerre fekvő Illyefalva 12 pedagógusa közül hatnak a falun kívül van állandó lakhelye. A harminc-negyven kilométeres

„kijárás“ sem ismeretlen. Nem mindig indokolt a napi utazgatás. A közösség érzi kárát. Az ingázó értékes órákat veszít. Miért ingáznak? Néhány vélemény: „Feleségem a városban dolgozik. Nincs más választásom.“ Egyesek másképpen gondolkodnak: „Nem szeretem a falut. Ezt az évet még kibírom, ismerőseim megígérték, hogy jövőre helyet csinálnak.“

A nemzedéki véleménykülönbségeket a vidéki értelmiség között is megtaláljuk. Jól megkülönböztethető táborra oszthatók a huszonévesek és a harmincon, negyvenen túli derékhad. A fiatalok nem nagyon tisztelik a tapasztalatot. Mi az oka? Az idősebbek „helyezkedő“ magatartását, az anyagi jólét megteremtésére törekvő életvitelét, „képmutatását“ és „konzervatív ízlését“ emlegetik, hibáztatják. A modern kultúra formálta világnézetüket, könyvművek faragták emberségüket. Bátorabb, dialektikus gondolkodásukkal lázasan keresik a változtatást. De a helyzetképhez az is hozzátartozik, hogy a fiatalok nemegyszer fegyelmezetlenebbek, lazább munkaerővel dolgoznak. A megfontoltan vétekedő derékhad értékeit nem lehet egyszerűen megkérdőjelezni, mert a nagyobb élettapasztalat, a társadalom építésében szerzett érdem olyan kincs, amelyet távlatban kell szemlélni. De a magatartási hibák nyesegetésének ifjú szenvedélyét sem szabad kételkedve vagy elutasítóan fogadni. Jellemző kép: tantestületi gyűlésen. Az igazgató többszörösen alá- és mellérendelt mondatokkal körvonalaz egy kétes kimenetelűnek ígérkező akciót. A negyvenen túli nők és férfiak hosszú felajánlkozó bólintásokkal helyeselnek. A fiatalok cinikus mosollyal hallgatják a nehezen pergő mondatokat, elutasító ajkbiggyesztéssel tekintenek a bólogató jánosokra. Utána a kisvárosi vendéglőben elhangzott minősítéseket nem bírja el a nyomdafesték.

Az ellentétek olykor durva formában is megnyilvánulnak. Az egyik vidéki községben két iskola működik. A sors szeszélye folytán az egyik iskolában fiatalok verődtek össze, akik dolgozni akartak, nem zárkóztak el az idősebbek tapasztalatainak átvétele elől sem. A kapcsolatok nem tudtak normalizálódni. A fiatalok kritikai megjegyzéseikkel feltűzítették a másik iskola pedagógusainak hangját. Könnyörtelenül lesújtott a pletyka is: rövid szoknya, divatos öltözködés, cukrászda, beat-zene — az erkölcsi züllés jelképévé sűrűsödtek. Az értékes kezdeményezéseket (közös tapasztalatsere, iskolai múzeum, kirándulások, fotókör) a torzsalkodások felemészítették.

Közélet

Nem mindenütt konfliktusmentes az értelmiség és egyes hivatalos személyek közötti együttműködés sem. A közös munka elkerülhetetlen. Ellentétek ott adódnak, ahol a bürokratikus szellem vert gyökeret. A bürokratikus gondolkodás számára fenyegető jelenség minden újszerű megoldás, fontosabb a megszokott eljárás alkalmazása, a bevált módszerek megisméltése.

A bürokrátáknak élettől idegen elképzelésük van az értelmiségi munkáról. Az egyik ilyen „főnökkel“ folytatott beszélgetésem sok mindent elárul.

— Ön szerint ki az igazi értelmiségi?

— Nem értek a filozófiához, egyszerűen szoktam fogalmazni. Az, akinek diplomája van és dolgozik.

— Hogyan kell dolgoznia?

— Ahogy mondják. Nem szeretem azokat, akik javasolgatnak. Csinálják, amit mondunk. Azt okosok gondolták ki.

— Hátha ők is tudnak okosat mondani?

— Okosat? Lehet, de azt nyújtsák be írásban. Előírások, szabályok vannak. Betartásuk kötelező. Én nem választhatom a bizonytalant.

Tovább nem folytattam, mert mit lehet kezdeni olyannal, aki nem lát tovább a szabályoknál?

Azt, hogy egyes bürokraták előre gyártott sablonjai milyen mértékben „segítik“ a „fejek kopását“, azt hiszem, az elmondottakból nem nehéz kitalálni. A bürokrácia vadhajtsaival való találkozásaimban gyakran jutott eszembe Marx plasztikus megállapítása: „A bürokratikus szellem keresztül-kasul jezsuita teologikus szellem. A bürokraták államjezsuiták és államteológusok.“

Az értelmiség elvárásai nem „hatalomellenesek“. Tudást, intelligenciát, hozzáértést várnak a vezetőtől. Bizonyításul idézek néhány választ, amelyet Milyen legyen a vezető? kérdésre adtak.

Tanárnő: „A vezető legyen nagyvonalú, széles látókörű, rugalmas ember. A szellemi felkészültséget illetően álljon a többi felett.“

Orvos: „Korrekt, saját mértékével tudja mérni a másikat.“

Tanár: „Legértelmesebb ember az intézményben. Eredeti gondolkodású, ötletgazdag. Utálok a bürokratákat.“

Agrármérnök: „Hagyja dolgozni embereit. A szaktudással elért eredményt becsülje. Ne uralkodjon kollégáin.“

A konfliktusok gyakoribbak az olyan intézményeknél, ahol a vezetők intelligenciában és emberségben elmaradnak az átlagtól. Ilyenkor az agresszivitás mind a két részről növekedik: a vezető erőszakkal akar tekintélyt szerezni, az alárendeltek viszont vonakodnak utasítást elfogadni olyantól, aki tudásban és műveltségben nem éri el színvonalukat. Sajnos, előfordul, hogy felelős beosztású funkcionáriusok kinevezésekor az intellektuális képességeket nem veszik kellőképpen figyelembe.

Az értelmiség alkotóan dolgozni akaró részét nem törik le az itt-ott jelentkező konfliktusok. E jelenségek tehát nem általánosíthatók. Ahol feszültségek keletkeznek, pártszerű elvi állásfoglalással káros hatásai elé gátat lehet emelni.

Vidéki munkahelyből — laboratórium

A vidéki értelmiség nem egységes társadalmi réteg. Műveltsége és munkájának alkotó tartalma szerint több, jól megkülönböztethető csoportra oszthatjuk. Van egy elhivataltalánosított, hiányos műveltségű elem, amelyet leginkább saját jóléti karrierizmusa jellemez, s ellentéte egy olyan élbeli réteg, mely műhelyé képes varázsolni vidéki életformáját. Szenvedélyével, minőségi munkájával önmagát és környezetét ki tudja rántani a visszahúzó indák közül. Az elgépiesedésből. A nagyvilág hullámhosszait bekapcsolja idegrendszerébe. E két pólus közt helyezkedik el a hivatásának becsületesen élő többség, melynek feltétlenül jó tulajdonsága a helytállás munkahelyén, a nevelői készség, a népszolgálat, gyengéje azonban a saját kezdeményezés másodlagossága vagy hiánya. Szerencsés az összetétel ott, ahol az újért harcoló „elit“ (ma többnyire a már szocialista viszonyok közt felnevelkedett fiatalság) ezzel a szorgalmas és hivatását odaadással üző többséggel együttműködik.

A vidékre látogató különböző benyomásokat szerez. Ez attól függ, melyik réteggel kerül közvetlen kapcsolatba. Szűkebb megbeszélések és kávézás közben folytatott viták után azzal a jogos benyomással távozhat, hogy a vidéki értelmiség általában okos és tudása kiváló. Ezt még az is megerősítheti, hogy példamutató megvalósításokkal találkozik, pedig a tettere váltott tudás, ötlet többnyire a kevesektől származik. A többség ereje csak a támogatásra elég.

A minőségi munkával végzett tudatos társadalomépítés szigetei kiemelkedő jelzései annak, hogy az értelmiség bárhol megtalálhatja hivatását, vidéki munkahelyből is laboratóriumot alkothat. Orvos ismerősöm mondotta: „Nem halok meg a nagyvárosért. A vidéki kórház is lehet klinikai színvonalú. Mindent meg lehet

csinálni. Azonos érdeklődésű és munkaerkölcsű emberek találkozására van szükség. Küldetésstudatra." Pontosabban, az értelmiségi hivatás felismerésére és az ebből származó építő feladatok elkötelezett vállalására. Ez a szellemi erő és cselekvő magatartás sarkallta a tisztánlátó orvosokat kórházalapításra, honosított meg klinikai színvonalat félreeső városok szülészetén. A hagyományápolás és népszerűt kutatta fel a Korunk közölte ismeretlen Barabás Miklós-levelet Kovászna megyében. Vidéki orvosok, tanárok szakmaszeretetére, kötelességtudására bizonyítékok azok a művészi alkotások, közírói közbeszólások, tanulmányokban, könyvekben közzétett kutatási eredmények, amelyek értékükben és hatásukban a tájjelleget túlhaladóan szocialista tudományunkat és kultúránkat gazdagítják. A korszerű agrobiológia és állattenyésztés elveit alkotóan alkalmazó mérnöki munka nyomán válnak termelőszo- vetkezetek országos élgazdasággá.

A haladó hagyományok példamutató felkarolása a gondolkodó, néppel együttérző, politikailag helyesen tájékozódó értelmiségiek kezdeményezése nyomán született. Mikos Kelemen, Barabás Miklós, Körösi Csoma Sándor, Gábor Áron újra otthonra lett a nép tudatában. Az életükből és alkotásaik szelleméből újrafogalmazott tanulságok mindennapjaink éltető eleme.

Ezekben a műhelyekben formálódik az élet. Az alkotástól kap értelmet és célt.

Számtalanszor töprengtem, hogy a megszokott, kevés változatosságot nyújtó életforma „taposómalmában” milyen életfilozófiában találhatjuk meg a megváltást a lélektelen, gépies munkától. Azt tapasztaltam, hogy az elkoptatott vagy divatos eszmék átvétele a gyulladást gennyeszti. A moderneskedés gyökértelen sznobizmusával jobban elidegeníti a lelket. A Németh László-i modell befogadása szervezheti értelmessé létünket és a mindennapok aprónak tűnő cselekedeteit. A kísérletező ember modelljét kell idegeinkbe bevésniük: „...nincs az az állás, helyzet, csapás, amelyből egy kutatáshoz szokott elme kutatóintézetet ne tudna csinálni.”

A kísérletező, önmagára és a világra figyelő értelmiségi egész ember. Szociográfia-vázlatunk valóságot felvillantó tényanyaga azt bizonyítja, hogy a vidéki értelmiség többségénél a megszokás és a sztereotipizálódott életvitel merevítő hatásmechanizmusa kettőtöri az életet: munkakötelezettségre és kikapcsolódásra. „Élet és munka nem lehet két különböző dolog; lerobotolom a munkát, aztán megyek élni. A munka az élet, s jaj a társadalomnak, amely az emberek szenvedélyét átengedi a magánéletnek, a kis monomániáknak, unalomnak ahelyett, hogy a minőségi munkán át maga szervezné meg” — írja Németh László. Az értelmi munka szenvedélye kell hogy kicsiholja a minőséget. Az ember szellemi és lelki épségének megőrzésével tudja műhelyé változtatni munkahelyét. A marxista filozófia emberről alkotott képében az ember válaszoló lény. Önmaga és környezete elvárásaira adott válaszaiban való- sítja meg önmagát. A társadalmi elvárások igényrendszerének mai rohamos fejlődése az önmegvalósítás kedvezőbb feltételeit teszi lehetővé.

Etikai tökéletesedés, a társadalmi életfeltételek megjavítása és az értelmi munka jobb megbecsülése; mindezek szükségesek ahhoz, hogy az értelmiség betölt- hesse hivatását a modern társadalomban. Vidéki viszonylatban is.

FÁBIÁN ERNŐ